

- העותרים:**
1. גילאל חוסיין, ת.ז. 086916806
 2. עמותת חברת פיתוח ראס ח'מיס, עמותת רשומה מס' 513596148
 3. האני עלאמי, ת.ז. 027647189
 4. עמותת אדם טבע ודין
 5. האגודה לזכויות האזרח בישראל

ע"י ב"כ עוה"ד טלי ניר/ ואו נסרין עליאן/ ואו דן יקיר
/ואו דנה אלכסנדר/ ואו אבנר פינצ'וק/ ואו מיכל פינצ'וק
/ואו עאוני בנא/ ואו לילה מרגלית/ ואו שרון אברהם-ויס
/ואו לימור יהודה/ ואו עודד פלר/ ואו גיל גן-מור
/ואו נסראת דקואר

מהאגודה לזכויות האזרח בישראל
ת"ד 34510, ירושלים 91000
טל': 02-6521218; פקס: 02-6521219

וע"י ב"כ עוה"ד ק. הלפרן-מוסרי/ ואו ע. ברכה
/ואו צ. איסר-איציק/ ואו א. בן ארי/ ואו ת. גנות/ ואו נ. אלעד
/ואו מ. גרפינקל/ ואו נ. לוטן/ ואו אסף רוזנבלום

מעמותת "אדם טבע ודין-אגודה ישראלית להגנת הסביבה"
רח' לילינבלום 41, תל-אביב
טלפון: 03-5669939; פקס: 03-5669940

- נגד -

- המשיבים:**
1. עיריית ירושלים
כיכר ספרא 1, ירושלים 94141
 2. משרד החינוך
רח' שבטי ישראל 34, ירושלים 91911

עתירה מנהלית

בית המשפט הנכבד מתבקש להוציא צווי עשה כנגד המשיבים המורים להם לנהוג כדלקמן:

1. להסדיר את לימודי 800 הילדים, שאמורים היו ללמוד השנה בבית ספר שועפט ג' במבנה קלותי שבראס חמיס, אולם כעת מושבתים מלימודים, לאור הסכנה הכרוכה בחשיפתם של התלמידים לסיכונים בריאותיים קשים כתוצאה ממיקום בית הספר צמוד למפעל קורדייה להתכת מתכות, באמצעות:

- א - העברת בית הספר למבנה אחר הראוי לשמש כבית ספר, קרי מבנה שהלימודים בו לא יחשפו את התלמידים לסיכונים בריאותיים או סביבתיים כלשהם; לחלופין
- ב - החזרת התלמידים ללימודים בבתי הספר בהם למדו בשנה שעברה, ככל שהדבר ניתן.
2. להשלים את חומר הלימודים, אשר התלמידים מפסידים בימים אלו, באמצעות מתן שיעורי השלמה בבית או בבית הספר.
3. אם יתברר כי המשיבים אינם מסוגלים להבטיח את לימודי הילדים בבתי ספר של המשיבה 1 בירושלים המזרחית, להורות למשיבים לשאת בעלות לימודיהם במוסדות חינוך אחרים.

בקשה לדיון דחוף

עניינה של עתירה זו בהסדרת לימודיהם של 800 ילדים מירושלים המזרחית, תלמידי בית ספר יסודי לבנים שועפט ג', שהועברו השנה ללימודים במבנה קלותי שבראס חמיס, הממוקם בשכונת למפעל קורדייה ליציקת מתכת.

הרעש וזיהום האוויר, הנובעים ממפעל המתכת ומתפשטים בכל הסביבה, אינם מאפשרים לקיים את הלימודים כסדרם, הואיל והם גורמים לפגיעות בריאותיות ישירות לתלמידים (כאבי ראש, סחרחורות, הקאות וצריבות), וזאת בנוסף לפגיעה המצטברת אליה הם נחשפים מהשהייה הממושכת במבנה הצמוד למפעל.

למרבה הצער, המשיבים לא הסדירו מפגע בריאותי וסביבתי חמור זה קודם לפתיחת שנת הלימודים ואף לא לאחר שנפתחה. על כן, באין מוצא אחר להבטחת בריאות הילדים, משביתים הורי התלמידים את הלימודים בבית הספר.

הואיל ושנת הלימודים הנוכחית תשס"ט כבר החלה והואיל וזכותם של הילדים לחינוך נפגעת באופן מתמשך, יש להסדיר את הלימודים בדרך כלשהי באופן דחוף ביותר.

אשר על כן, מתבקש בית המשפט הנכבד לקבוע דיון דחוף בעתירה.

ואלה נימוקי העתירה

מבוא

עניינה של עתירה זו היא הפגיעה בזכותם של 800 ילדים בגילאי 5-12 לחינוך בסביבה בריאה. ילדים אלו, תלמידי בית הספר היסודי לבנים שועפט ג', הועברו בתחילת שנה זו ללימודים במבנה קלותי בראס חמיס, שבירושלים המזרחית (להלן – המבנה), השוכן בצמידות למפעל קורדייה ליציקת מתכות (להלן – מפעל המתכות או המפעל), אשר מהווה מפגע סביבתי חמור.

למרות זאת ולמרות אזהרות הורי התלמידים וועדי התושבים של האזור, החליטה המשיבה 1 להעביר את התלמידים ללימודים במבנה. בשנה האחרונה היא הכינה את המבנה ללימודים, מבלי למצוא פתרון למפגע הסביבתי החמור של מפעל המתכת המזהם, ואף בלי לערוך את כל הבדיקות הנדרשות למפעל.

כפי שיבואר בהרחבה בגוף העתירה, עריכת הלימודים בשכנות למפעל ליציקת מתכות חושף את התלמידים לסכנות ממשיות, המאיימות על בריאותם ועל שלומם, בשל פליטת חומרים מסוכנים לאוויר ולסביבה מהמפעל. על כן, מהווה החלטת המשיבים פגיעה בזכותם של התלמידים לחיים, לבריאות, לשלמות הגוף, לשוויון, לכבוד ולסביבה נאותה.

עם פתיחת שנת הלימודים הנוכחית לפני שבועות אחדים, התברר לעותרים מצב הדברים, והם פנו למשיבים בבקשה דחופה להסדיר את הנושא. למרבה הצער, למרות המגעים שהתקיימו והניסיונות למצוא הסדר שיאפשר לימודים במקום, עד עתה טרם נמצא פתרון.

ימי הלימודים הספורים שהתקיימו הוכיחו כי הזיהום העולה מהמפעל בזמן פעילותו, מהווה מפגע בריאותי וסביבתי חמור ביותר. רעש המכוונות, העשן והריח החרیف, המתפשטים בכל בית הספר, פוגעים בבריאות התלמידים באופן המידי ביותר, וכבר גרמו לתלמידים לכאבי ראש, הקאות, צריבות וסחרחורות, אשר לא אפשרו להם להמשיך בשגרת הלימודים. התוצאה היא שבשלב זה לא ניתן לקיים לימודים במבנה, ועל כן משביתים ההורים את הלימודים.

אין מחלוקת בין הצדדים, כי הילדים זכאים ללימוד חינוך בהתאם להוראות חוק לימוד חובה, התש"ט – 1949. למרות זאת מנהלת החינוך של עיריית ירושלים (להלן – מנח"י), אינה מוצאת פתרון שיבטיח את לימודי ילדי בית ספר שועפט ג' באופן הדחוף ביותר. המשיב 2 נמנע מלהפעיל את סמכותו על מנח"י על מנת שזו תקדם פתרון ללימודי העותרים.

הצדדים לעתירה

1. העותר מס' 1 הוא יושב ראש ועד ההורים של בית ספר שועפט ג', בו אמורים הילדים ללמוד. העותרת מס' 2, היא עמותת ועד התושבים של שכונת ראס ח'מיס, שרבים מילדיה אמורים ללמוד בבית הספר.
 - העותר מס' 3 הוא יושב ראש ועד התושבים של שכונת השלום, שרבים מילדיה אמורים ללמוד בבית הספר.
 - העותרת מס' 4, עמותת אדם טבע ודין, הינה עמותת רשומה, אשר נוסדה בשנת 1990 במטרה לקדם את ההגנה על איכות הסביבה בישראל.
 - העותרת מס' 5, האגודה לזכויות האזרח בישראל, הינה עמותה, שמטרתה להגן על זכויות אדם בישראל ובשטחים הכבושים.
2. המשיבה מס' 1 הינה הרשות המקומית, אשר העותרים רשומים במרשם האוכלוסין כתושביה ואשר אמורה לספק להם שירותי חינוך מכוח חוק לימוד חובה, התשי"ט – 1949.
 - המשיבה מס' 2 ממונה על ביצוע חוקי החינוך, ובכלל זה חוק לימוד חובה.

הרקע העובדתי

העברת בית הספר שועפט ג' למבנה קלותי

3. בשכונות ראס ח'מיס, שכונת דחיית א-סלאם וראס שחאדה, הנמצאות בצפון ירושלים המזרחית, אין בתי ספר עירוניים. מזה שנים ארוכות מבקשים תושבי השכונות מהמשיבה 1 להקים בתי ספר בתחומן, על מנת לאפשר לילדי השכונות ללמוד בקרבת מקום מגוריהם. תושבי שכונת השלום אף הגדילו לעשות ותרמו לפני כחמש שנים שישה דונמים למשיבה 1, על מנת שזו תבנה בית ספר במקום. למרבה הצער, דבר זה מעולם לא התבצע.
4. מאז נבנתה גדר ההפרדה בירושלים המזרחית, הפך הצורך בבתי ספר בשכונות לדחוף אף יותר, כיוון שהתלמידים נאלצים כעת לעבור במחסום מ.פ. שועפט כדי להגיע לבתי הספר ביתר חלקי העיר. ברי כי התנהלות זו היא מסובלת וגוזלת זמן רב מהתלמידים מדי בוקר וצהרים בדרכם לבית הספר ובחזרה.

5. במהלך השנים הציעו התושבים למשיבה 1 מבנים שונים בהם היה ניתן לדעתם להקים בתי ספר. אחד ממבנים אלו היה מבנה השייך למשפחת קלותי, העומד במוקד עתירה זו. מבנה זה הוצע למשיבה 1 במהלך שנת 2006, תוך הסתייגות התושבים ממהותו וממיקומו: מבנה זה שימש בעבר כמחסנים לצאן ולבקר, בעיקר לעיזים, והוא ממוקם בצמידות למבנה, בו פועל מזה כעשור מפעל קורדייה ליציקת מתכות, המהווה מעצם טבעו מפגע תברואתי וסביבתי חמור.
6. כאשר הציע יושב ראש המשיבה 2, מר ג'ימיל סנדוקה, את המבנה במהלך ישיבה עם סגנית למנהל מנח"י למגזר הערבי, גב' סוהילה אבו גוש, הוא עמד על הצורך להפסיק את פעילות מפעל המתכות ועל הצורך בבנייה מחדש של המבנה כתנאים ליסוד בית ספר במבנה זה. המשיבה 1 החלה בבדיקת המבנה בעזרת המנהל הקהילתי של עוטף ירושלים, במטרה מוצהרת להעביר את המפעל ממיקומו הנוכחי לאזור תעשייה אחר.
7. בחודש אוקטובר 2007 נודע לעותרת 2 כי המגעים בין המשיבה 1 לבין משפחת קלותי הבשילו וכי המשיבה 1 עומדת לשפץ את המבנה ולהפכו למקום לימוד לתלמידי בית הספר היסודי לבנים שועפט ג', שעד לפתיחת שנת לימודים זו התפרס על פני שלושה מבנים במיקומים שונים בשכונת שועפט, מעבר לגדר ההפרדה.
8. העותרת 2 חששה מרעיון זה ממספר סיבות, בראשן צמידות המבנה למפעל המתכת, הידוע באזור כולו כגורם לזיהום סביבתי ותברואתי חמור ומאיים על בריאות התושבים. כן חששו התושבים מכך שהמבנה מצוי מול מבנה, הידוע באזור כתחנה לסחר בסמים.
9. בנוסף, סברו התושבים כי המבנה, ששימש בעבר לאיחסון צאן ובקר, אינו מתאים למשכן בית ספר, שכן הוא מורכב ממחסנים חסרי חלונות, חשוכים וסדוקים, וחצרו קטנה ומשופעת מדי למשחק ילדים. החשש היה כי מבנה זה אינו תקין בטיחותית מסיבות שונות, ועל כן אינו ראוי למשכן אדם. נוסף על כך, המבנה מצוי על כביש ראשי החסר מדרכה או שוליים, ועל כן עלה החשש כי הכניסה והיציאה ממנו עלולים לסכן את חיי התלמידים.
10. לאור חששות אלו, פנתה העותרת 2 ביום 9.12.08 למשרד מבקר המדינה בתלונה על הפיכת מבנה קלותי לבית הספר, עם העתקים לראש עיריית ירושלים, למנהל מנח"י, למנהל מחלקת הנכסים של המשיבה 1, למנהל המחלקה לפיקוח על הבנייה של המשיבה 1 ולמבקרת עיריית ירושלים. בסעיף הראשון למכתב נכתב:
- "המקום מצוי בצמוד למפעל יציקת מתכת, מפעל קורדייה, אשר אין לו מחוייבות לסביבה. המפעל חסר בקרה סביבתית ומייצר גזים רעילים ומזהמי אוויר האופייניים לתוצרי שריפה והתכה של גרוטאות ופסולת מתכת שפעולות הייצור של המפעל מבוססות עליהם (המחלקה לאיכות הסביבה בעירייה מודעת לבעיה זו אבל דבר לא נעשה מאז שהתחילה לטפל בנושא עוד בשנת 1996. מחלקת הכנסים גם מודעת למציאות הנ"ל אבל התעלמה מכך ואישרה את המקום לבית ספר)".
- בהמשך המכתב עמדה הותרת 2 על יתר החששות, שהוזכרו לעיל.
- העתק מכתב ועד שכונת ראס ח'מיס מיום 9.12.07 מצ"ב ומסומן ע/1.

11. במקביל פנתה העותרת 2 אל העותרת 5 בבקשה להתערב בנעשה. כפי שיפורט להלן, העותרת 5 פנתה אף היא אל המשיבים.

12. העותרת 2 אף פנתה לסגנית למנהל מנח"י למגזר הערבי, גב' סוהילה אבו גוש, בבקשה לערוך איתה פגישה בנושא. בפגישה בעניין שהתקיימה בינואר 2008 הבטיחה גב' אבו גוש כי מפעל המתכת יוזז ממקומו ובמקום יערכו שיפוצים רציניים ביותר.

13. מכל מקום, הפנייה אל מבקר המדינה נענתה על ידי העוזרת למנהל נציבות תלונות הציבור במשרד המבקר, עו"ד מאיה הלוי, ביום 6.4.08 ובתשובה נאמר כי:

"בירור הנציבות העלה כי במבנה מתבצעות עבודות שיפוץ מקיפות כדי להתאימו לכיתות לימוד... נמסר כי נעשים מאמצים לפתור את בעיית המפעל הנמצא בסביבה ונעשות פעולות על מנת להעבירו מהאזור. נציבות תלונות הציבור לא מצאה מקום להתערבותה בשלב זה".

העתק מכתב העוזרת למנהל נציבות תלונות הציבור במשרד המבקר מיום 6.4.08 מצ"ב ומסומן ע/2.

14. במקביל לדברים אלו, בחודש דצמבר 2007 הודיעה מנהלת בית ספר שועפט ג' דאז, גב' הודה אבו זייד, ליו"ר ועד ההורים של בית הספר, העותר מס' 1, כי המשיבה 1 מתכוונת להעביר את בית הספר למבנה חדש, מבנה קלותי. לאחר ביקור במקום, ביקש העותר 1 להיפגש עם סגנית מנהל מנח"י למגזר הערבי, גב' סוהילה אבו גוש, לדון בנושא. ביום 31.12.08 זומן העותר 1 לשיבה עם נציגי המשיבה 1, בהם גב' אבו גוש, האחראי על הבטיחות, מהנדס בנייה, האחראי על ההסעות ומנהל המנהל הקהילתי עוטף ירושלים. בפגישה זו העלה העותר 1 את חששות ההורים ממבנה זה, הממוקם בסמוך למפעל מתכת מזהם, ואת הצורך בנינוי מחדש של המבנה עצמו. בפגישה הובטח לו שתוך שבועיים תוסדר העברת מפעל המתכות למיקום אחר וכי המבנה יבנה מחדש ככל שידרש.

15. כשבוע לאחר מכן נערכה פגישה מורחבת יותר, אליה הגיעו שישה הורים מועד ההורים של בית הספר, ונושאי התפקידים הנ"ל מטעם המשיבה 1, וחזרו בה על ההבטחות האמורות.

16. בחודש מרץ 2008 נערכה פגישה נוספת בין נציגי ועד ההורים וועד התושבים של ראס ח'מיס במבנה קלותי עצמו, בו העלו ההורים את כל השגותיהם לגבי בטיחות המבנה ומיקומו הבעייתי ליד מפעל המתכות. גם בישיבה זו שבו והבטיחו להורים כי מפעל המתכות יועתק ממקומו עד לפתיחת שנת הלימודים תשס"ט.

17. לאחר שלא התקבל כל עדכון מטעם המשיבה 1, פנה ועד ההורים של בית ספר שועפט ג' ביום 19.6.08 בכתב לסגנית מנהל מנח"י למגזר הערבי, גב' סוהילה אבו גוש, והביע את חששו כי יקרה אסון נורא לילדים אם ילמדו במבנה קלותי. במכתב פורטו המפגעים להם ייחסו ההורים חשיבות מירבית, כשבסעיף אחד למכתב נכתב:

"ליד בית הספר ישנו מפעל ליציקות ברזל אשר פולט גזים רעילים (לאחר בדיקה עם כימאי) וברגעים שבהם ישנה רוח הגזים חודרים לבית הספר ומתפזרים בכיתות, שמביא אותנו לבעיה יותר חמורה".

בהמשך המכתב עמדו ההורים על יתר המפגעים, שהוזכרו לעיל.

העתק מכתב ועד הורי בית ספר שועפט ג' מיום 19.6.08 מצ"ב ומסומן ע/3.

18. מכתב זה לא נענה בכתב על ידי גב' אבו גוש, למרות פניות חוזרות ונשנות של העותר 1, אשר ביקש להתעדכן בתוכנית להעתקת מיקום בית הספר.

19. ביום 25.8.08 ראה העותר 1 כי למבנה קלודי מועבר ריהוט בית הספר. הוא התקשר לגב' אבו גוש וזו התנצלה על כי לא עדכנה אותו על הכוונה לפתוח את בית הספר. היא הוסיפה כי המבנה קיבל את אישור המחלקה לאיכות הסביבה ונמצא כשיר ללימודים. העותר 1 ביקש להעביר לידיו את האישור והבדיקות שנערכו בעניין.

20. באותו יום עצמו הגיעו למבנה קלודי ראשי מנח"י ובכירי העירייה, בהם מנהל מנח"י מר בן ציון נמט, גב' אבו גוש, הממונה על החירום והביטחון בעירייה, מר זיו איילון, אשר זימנו למקום את נציג העותרת 2, מר סנדוקה, והצביעו בפניו על השיפוצים שנערכו במקום ופרסו את תוכניותיהם להמשך השיפוץ. גם לו סופר כי נערכו בדיקות סביבתיות וכי המבנה כשיר ללימודים.

21. יומיים אחר כך, ביום 27.8.08, הגיע העותר 1 למשרדיהם של מר נמט וגב' אבו גוש ודרש לפוגשם. בפגישה הם העבירו לו את תוצאות הבדיקות שנערכו, והוא ביקש לבדוק את אמינות הבדיקות והתלונן על הדרך בה נעשים הדברים ועל כך שהשיפוצים במבנה רחוקים היו מלהסתיים.

22. למרות כל אלו, נפתחה ביום 1.9.08 שנת הלימודים של בית ספר שועפט ג' במבנה קלודי. העשן הסמיך שהגיע ממפעל המתכות ורעש המכונות גרמו לילדים רבים כאבי ראש, סחרחורות, הקאות וצריבות. ועד הההורים של בית הספר הפסיק את יום הלימודים באמצעו, וכך קרה גם ביום השני ללימודים.

23. ביום 3.9.08 כונסה לבקשת העותר 1 ישיבה בבית הספר, אליה הגיעו ראשי מנח"י, בהם מר נמט וגב' אבו גוש, אשר שמעו את הרעש והריחו את הריח החריף, ולדברי העותרים ונציגיהם, שנכחו בפגישה, לא ניתן היה לשבת בכיתה יותר מעשר דקות רצופות. למרות זאת, הודיעו ראש מנח"י כי אין ברירה אחרת וכי יש לקיים את הלימודים במבנה קלודי. הנימוק שניתן היה כי המבנים שבהם שכן בית הספר בשנה שעברה לא הושכרו מחדש השנה. יצוין כי עשרה ימים מאוחר יותר החלה המשיבה 1 בלימודים במבנים אלה לתלמידים אחרים מירושלים המזרחית.

24. בצר להם, ניסו בימים הבאים העותרים 2-3 להגיע להסכם עם בעל מפעל המתכות, מר קורדייה, לפיו יופעלו המכונות במפעל לאחר שעות הלימודים בלבד. ביום 13.9.08 הגיעו נציגיהם לסיכום זה עם בעל המפעל והשיבו את התלמידים ללימודים. אולם בתוך ימים ספורים בעל המפעל חזר בו מההסכם, וביום רביעי ה-17.9.08 שב מפעל המתכות לפעול בשעות הלימודים. מאז משביתים ההורים את בית הספר, מחשש כבד לבריאות ילדיהם.

הסיכונים הבריאותיים הכרוכים בלימודים בצמוד למפעל המתכות קורדייה

25. לעתירה זו מצורפת, כחלק בלתי נפרד ממנה, חוות דעתו המקצועית של דר' אריה ונגר, כימאי המתמחה באיכות אוויר במחלקה המדעית של העותרת 4 (להלן - חוות דעת המומחה או חו"ד), אשר בדק את המדידות שבוצעו הן מטעם המשיבה 1 והן מטעם המפעל כדי לבדוק את פליטת החומרים המסוכנים הנפלטים מהמפעל. חוות הדעת מתארת בהרחבה את הסיכונים הסביבתיים והבריאותיים העלולים להיגרם כתוצאה מפעילות המפעל בכלל וכתוצאה מהלימודים במבנה הצמוד אליו.

חוות דעת המומחה של דר' ונגר מצ"ב ומסומנת ע/4.

מפעל מן הסוג של "קורדייה" מזהם מעצם טבעו

26. בפתח דבריו, מתאר דר' ונגר בחוות דעת המומחה המצורפת לעתירה, את היותו של כל מפעל שהפעילות בו כרוכה בתהליכים של יציקה, התכה ועיבוד של מתכות, מפעל מזהם במובן זה שהוא פולט לסביבתו חומרים מסוכנים. על כך מתוך חוות דעת המומחה:

"כל מפעל המשמש להתכה, יציקה ועיבוד של מתכות הינו מפעל מזהם מעצם מהותו בין אם עמד בתקנים ובין אם לאו. מר נמרוד לוי מעיריית ירושלים מציג זאת בצורה דומה (בנספח 5 לחו"ד): "יודגש כי עמידה בתנאים אינה הוכחה לכך שאין פליטת מזהמים אלא שפליטת המזהמים עומדת בתקן שקבע המשרד להגנת הסביבה לתעשייה" (סעיף 1 לחו"ד).

הבדיקות לפיהן אושרה פעילות המפעל מצייגות תמונה בלתי מהימנה של המצב הקיים

27. תוצאות הבדיקות במפעל, כמו תוצאותיהן של כל בדיקה, תלויות כמובן בקריטריונים אותם בודקים, באמות המידה אליהן משווים, בנסיבות בהן מתבצעות הבדיקות וכד'. התוצאות של הבדיקות במפעל קורדייה, אמנם נראות ברובן כאילו המצב אינו בעייתי והמפעל עומד במרבית התקנים, אך חשוב להדגיש את ההסתיוגויות מתוצאות אלו ואת הסיכון שבהסתמכות מלאה עליהן.

28. ראשית, הבדיקות לקו בפגמים מהותיים, לרבות העדר הבדיקה של חומרים מסוכנים ביותר, התעלמות מגובה הארובות של המפעל והיחס בין גובהן לגובה בית הספר והתעלמות מחלק מן הנסיבות בהן התבצעו הבדיקות - דבר המשפיע באופן מובהק על התוצאות. ביצוע מדידות הפליטה בארובה בלבד, ביצוע מדידות אך ורק במהלך הקיץ כאשר בדיקה בחורף

היתה כנראה מחריפה את התוצאות, ועוד. הפגמים בבדיקות שנערכו במפעל גורמים לכך שהסתמכות על תוצאותיהן כאסמכתא לכך שלכאורה אין המפעל מסכן את התלמידים, איננה סבירה (סעיף 6 לחו"ד).

29. כמו כן, מציין דר' ונגר בחוות דעתו שהחשיפה של התלמידים הינה לכמות גדולה של מזהמים ולא לכל חומר בנפרד, מה שמחריף את הסכנה לבריאותם (סעיף 13 לחו"ד).

30. הדברים שלעיל מבהירים היטב כי גם במקרים בהם התוצאות מראות כי המפעל עמד בתקנים, אין הדבר מדויק. זאת ועוד, חשוב להדגיש שתקנים אינם חזות הכל - תקנים מהווים מלכתחילה פשרה מסוימת שנועדה לאזן בין הצורך בקיומה של תעשייה או כל פעילות מזהמת אחרת, לבין הצורך לשמור על בריאותו ואיכות חייו של הציבור. בנוסף, יש לזכור כי התקן נקבע בהתייחס לאוכלוסייה הממוצעת, בעוד שילדים בגילאים הלומדים במבנה קלותי אינם מייצגים את הממוצע ומהווים קבוצת אוכלוסייה רגישה ביותר לסיכונים בריאותיים הנובעים מחשיפה לחומרים מסוכנים (סעיף 14 לחו"ד).

31. לפיכך, במקרים בהם מדובר בילדים, הנחשפים מדי יום לחומרים המזהמים, שעלולים לפגוע קשות בבריאותם, אין להסתפק בעמידה בתקנים, אלא יש לנקוט בעקרון הזהירות המונעת. ודוק: מרגע שמתעורר חשד מבוסס כי הקמת בית ספר בצמוד למפעל תגרום לפגיעה בבריאות התלמידים, יש להקפיד לאלתר את המהלך, עד להסרה מלאה של המפגעים.

32. ברוח הדברים האמורים לעיל, קבעה לאחרונה ועדת הערר המחוזית-מחוז צפון כי אין להקים מפעל להתכת מתכות באזור לתעשייה נקייה הסמוך ליישובים כפריים בגליל. במסגרת החלטתה בעררים 139/06, 143/06 אדם טבע ודין ואח' נ' הועדה המקומית נצרת עילית ואח', הדגישה הועדה כי עמידה בתקנים אינה הוכחה לכך שמטרדים אינם קיימים:

"הועדה המקומית טענה כי לאור הבדיקות שנערכו, מצאה היא כי אין מטרדים אשר נוצרים כתוצאה מהפעלת המפעל במקום. מאחר וכל הבדיקות עומדות בתקנים, אין כאן חריגה מהוראות התוכנית. אנו סבורים כי אין בטענה זו ממש. ...העובדה כי המטרד הנ"ל עומד בתקן, אינו אומר כי הוא אינו קיים, ולא ניתן להתייחס להקמתו של מטרד שכזה (גם אם הוא עומד בתקנים הללו), כאילו זה "סולק", רק בשל העובדה כי הוא עומד בתקן זה או אחר..." (סעיפים 75-76 להחלטה).

33. לא זו אף זו, אלא שתוצאות הבדיקות שנערכו במפעל קורדייה מצביעות גם על הפרה מובהקת של התקנים לגבי חלק מן החומרים שנבדקו, כמפורט בסעיף 7 לחוות הדעת של דר' ונגר. זאת בנוסף לקירות המפויחים אשר מעידים ככל הנראה, בנוסף לעדויות התושבים על עשן שחור הנפלט מהמפעל (סעיף 5 ב לחו"ד). מסיכום דבריו של דר' ונגר, עולה כי הקמת בית ספר בצמוד למפעל קורדייה הינה בלתי סבירה בעליל בשל הסכנה הודאית לפגיעה בבריאותם של התלמידים:

"הערכה מלאה של ההשפעות הבריאותיות הנובעות מחשיפה של ילדי בית הספר לשילוב כה גדול של מזהמים ושל רמות הסיכון שלהם לא בוצעה

טרם הקמת בית הספר בצמידות למפעל. גם בהיעדר הערכה כזאת, אופי הפעילות של המפעל, סוגי המזהמים הנפלטים ממנו, קרבת המפעל לבית הספר, משך החשיפה של התלמידים (לאורך כל יום הלימודים) והיותם של תלמידים צעירים רגישים ביותר לזיהום אוויר, כל אלה לא מותירים מקום לספק. פגיעה בריאותית בתלמידים (שלא לדבר על המפגע והמטרד) היא וודאית, גם ללא נתון מספרי שקובע את המידה המדויקת של הפגיעה והסיכון" (סעיף 20 לחו"ד).

34. יצוין כי לא רק העותרים טוענים כי כל עוד המפעל ממשיך לפעול במתכונת הנוכחית, אין להקים בצמוד אליו בית ספר. כך קבעה גם המשיבה 1 בעקבות ביקור שערכו נציגיה במפעל ביום 19.3.08. מסקנתה, כפי שכתב מנהל תחום חומרים מסוכנים ומשאבי אוויר במחלקה לאיכות הסביבה בעיריית ירושלים, מופיעה בסעיף 2 למסמך המסכם את הביקור: "ככל הנראה כעת, הפעילות המתוכננת בבית הספר אינה יכולה לדור בכפיפה אחת עם המשך פעילות הייצור במפעל."

דו"ח הביקור של עיריית ירושלים מצורף לעתירה ומסומן ע/5.

מיצוי הליכים

35. בדצמבר 2007 פנתה העותרת 2 למשיבה 5, האגודה לזכויות האזרח בישראל, וביקשה את סיועה בהבטחת מקום לימודים בטוח ותקני לתלמידי בית הספר שועפט ג'. המשיבה 5 פנתה ביום 23.12.07 בשם תושבי ראס ח'מיס למשיבים, עם העתקים לשרת החינוך, למנכ"לית משרד החינוך וליועצים המשפטיים של המשיבים, וביקשה את בדיקתם הדחופה לאור החששות, שהעלו ההורים, כי ילדיהם אמורים ללמוד במבנה שאינו בטיחותי, אינו מותאם לפעילות ילדים, ומצוי בצמידות למפעל מתכות.

36. במכתב נאמר כי "המבנים ממוקמים בסמוך למקום הידוע כמרכז הפעילות של סוחרי סמים וכן הוא סמוך למפעל יציקת מתכת, הפולט גזים רעילים, ולמיטב ידיעת ההורים אינו עומד בתקני איכות הסביבה". במכתב עמדה המשיבה 5 על חובתם של המשיבים להבטיח את לימודיהם של כל הילדים תושבי העיר במקומות לימוד ראויים ובטוחים.

העתק מכתב העותרת 5 מיום 23.12.07 מצ"ב ומסומן ע/6.

37. בתשובת מנהל מנח"י, מר בן ציון נמט, מיום 6.1.08 נאמר כי "עיריית ירושלים עושה כל שביכולתה לספק מענים הולמים לתלמידים, כפתרונות זמניים לקבלת מבנים תקינים... בעיית מפעל המתכת בטיפול כולל של משרדי התמ"ת ואיכות הסביבה לקראת פתרון הבעיה".

העתק מכתב העותרת 5 מיום 23.12.07 מצ"ב ומסומן ע/7.

38. מאז התעניינה המשיבה 5 פעמים רבות בהתקדמות פתרון בעיית מפעל המתכות והעבודות במבנה, אולם מבירוריה עלה כי נושאים אלה מצויים בטיפול של המשיבה 1. למשיבה 5 אף נודע בתחילת אוגוסט 2008 מפי בכירים במשיבה 1 כי המשיבה 1 החליטה לבטל את ההעברה למבנה קלותי, בעקבות כשלון המו"מ עם בעל מפעל קורדייה.

39. עם תחילת שנת הלימודים פנו העותרים 1-3 בבהילות לעותרת 5 וקבלו על כך שילדי בית ספר שועפט ג' הועברו ללימודים במבנה קלותי, ששיפוצו לא הושלם ומפעל המתכות עומד על מקומו והופך את הלימודים במבנה לבלתי אפשריים. המשיבה 5 פנתה בדחיפות למשיבים ביום 3.9.08 בבקשה למצוא פתרון דחוף ביותר שיאפשר את לימודי התלמידים. למכתב כותבו בהעתק גם שרת החינוך ומנכ"לית משרדה, רופאת מחוז ירושלים ומנהל מחוז ירושלים במשרד להגנת הסביבה.

העתק מכתב העותרת 5 מיום 23.12.07 מצ"ב ומסומן ע/8.

40. מכתב זה לא נענה על ידי המשיבים, אולם מטעם לשכת הבריאות המחוזית הגיע ביום 8.9.08 מענה, לפיו מביקורת תברואה, שנערכה במבנה קלותי בעקבות פניית העותרת 5, עולה כי בית הספר נמצא במבנה שאינו מתאים ליעודו. הליקוי התברואתי והסביבתי הראשון שמוזכר בדו"ח רכז פיקוח בריאות הסביבה הוא הימצאו של מפעל ליציקת מתכת בסמוך למבנה, והעובדה כי במבנה ובכיתות מורגש ריח מתכתי חריף.

העתק מכתב גב' תליה שוסברגר, מהנדסת המחוז מלשכת הבריאות המחוזית בירושלים, מיום 8.9.08 מצ"ב ומסומן ע/9.

41. העותרים לא המתינו לתשובה, וביום 7.9.08 הגיעו העותר 1 ונציגי העותרת 5 למשרדי המשיבה 1 ודרשו להיפגש בעניין זה עם מנהל מנח"י, מר נמט. לאור עיסוקיו של מר נמט, התפנו לפגישה זו גב' אבו גוש ומר יואל לוטפי, משנה למנהל מנח"י. בפגישה חזרו נציגי המשיבה 1 על עמדתם כי המבנה אושר לשימוש כבית ספר על ידי האחראים על איכות הסביבה בעירייה, ועל כן אין בידם לסייע בעניין זה.

42. במקביל פנתה העותרת 5 למנהל האגף לאיכות הסביבה בעיריית ירושלים, מר גיל רייכמן, וביקשה את ממצאי הבדיקות שנערכו במפעל ואת תנאי רישיון העסק של המפעל. ממצאים אלו הועברו לבדיקת העותרת 4, וביום 10.9.08 התקבלה חוות הדעת הראשונית של העותרת 4, לפיה, כמתואר לעיל, וכמפורט בחוות דעת המומחה המצורפת לעתירה זו, המפעל הינו גורם מזהם המהווה סכנה בריאותית חמורה וברורה לתלמידים הלומדים במבנה הצמוד אליו.

43. חוות הדעת המקצועית של העותרת 4 אינה משתמעת לשתי פנים, שכן המומחה מצא שאין להעלות על הדעת לחשוף מדי יום 800 ילדים, הנמנים עם אוכלוסיה רגישה במיוחד לזיהום

אוויר, לחומרים הנפלטים מן המפעל. המומחה מצא כי המשך הלימודים במבנה קלותי עלול לגרום לנזק בריאותי חמור בקרב התלמידים, וסבר כי יש להעבירם ללימודים במבנה אחר, או להסיר לאלתר את המפגעים הבריאותיים-הסביבתיים הנוצרים כתוצאה מפעילות המפעל.

44. ביום 11.9.08 הועברו ממצאי חוות דעת זו למשיבים במכתב משותף לעותרות 4 ו-5. במכתב עמדו העותרות גם על יתר הליקויים שטרם הוסדרו במבנה.

העתק מכתב העותרות 4 ו-5 מיום 11.9.08 מצ"ב ומסומן ע/10.

45. ביום 16.9.08 התקבלה תשובת מנהל מנח"י, מר בן ציון נמט, בה הובטח לתקן את הליקויים במבנה וביחס למפעל המתכות נאמר כי:

"ההחלטה בדבר פתיחת בית ספר במבנה מתבססת על המלצת המח' לאיכות הסביבה, שנגזרה ממצאי בדיקות שנערכו בשטח. עם זאת, גם אנו רואים חשיבות בגיבוש הסדר מחייב עם בעלי המפעל להשבת העבודות במפעל בשעות הלימודים, ונבחן דרכי פעולה, בשיתוף נציגי התושבים, לקידום נושא חשוב זה. בו בזמן נחזור ונדגיש, כי עיריית ירושלים הביעה את נכונותה לשכירת מבנים נוספים באזור מ.פ. שועפט והכשרתם לשמש את צרכי החינוך של האוכלוסייה".

העתק מכתב מר נמט מיום 16.9.08 מצ"ב ומסומן ע/11.

46. ביום 16.9.08 אף הגיע נציג העותרת 4, ד"ר אריה ונגר, לסיוור בבית הספר וסמוך למפעל, על מנת להתרשם מקרוב מרמת המפגע הסביבתי שמהווה המפעל.

47. כאשר התברר לעותרים כי אפסו הסיכויים להבנות עם בעל מפעל קורדייה וכי המשיבים מתנערים מאחריותם בהקשר זה, הם שבו ופנו אליהם בדחיפות בדרישה למציאת פתרון ללימודי 800 תלמידי בית הספר, בין אם באמצעות הגעה להסכם בין עיריית ירושלים לבין בעל המפעל, ובין אם באמצעות העברת הלימודים למבנה אחר, החזרתם ללימודים בבתי הספר הקודמים בהם למדו, או מימון לימודי הילדים בבית ספר אחר (בית ספר פרטי או בית ספר מוכר שאינו רשמי).

העתק מכתב העותרות 4 ו-5 מיום 18.9.08 מצ"ב ומסומן ע/12.

48. עד עתה טרם התקבלה תשובה למכתב זה, אולם לנוכח העובדה כי שנת הלימודים החלה לפני למעלה משלושה שבועות ולימודיהם של 800 תלמידי בית הספר שועפט ג' מושבתים, החליטו העותרים לבקש סעד מבית משפט נכבד זה.

המחסור במבני חינוך בירושלים המזרחית

49. למען פריסת התמונה בכלולותה בפני בית משפט זה, מבקשים העותרים לעמוד בקצרה על מצוקת כיתות הלימוד בירושלים המזרחית, העומדת ברקע הדברים. זאת כיוון שפרשה זו היא רק ביטוי או סימפטום אחד למחדליהם המתמשכים של המשיבים בנושא זה.

50. המחסור בכיתות לימוד בירושלים המזרחית היא בעיה חריפה, הידועה מזה שנים רבות למשיבים. תוכנית אב למוסדות חינוך במזרח ירושלים, שהכין מכון ירושלים לחקר ישראל בהזמנת המשיבה 1 עוד בשנת 2002, הצביעה על מחסור של 1,322 כיתות בשנת 2005 ועל מחסור של 1,835 כיתות עד לשנת 2010.

51. המחסור החמור במבני חינוך מביא מדי שנה לדחיית פניותיהם של ילדים פלסטינים רבים, המבקשים להירשם למערכת החינוך הרשמית בירושלים המזרחית. רק כמחצית מהילדים הפלסטינים בעיר המזרחית, כ-40,000 מתוך כ-79,000 תלמידים, לומדים כיום במערכת החינוך העירונית. הוריהם של הילדים, שלא נמצא להם מקום בחינוך העירוני, נאלצים לשלוח את ילדיהם לבתי ספר פרטיים או לא רשמיים. בתי ספר אלה מופעלים על-ידי כנסיות, הוואקף, האו"ם וגורמים פרטיים, והלימודים ברבים מהם עולים כסף רב. תלמידים רבים אינם רשומים באף אחת מהמסגרות הללו ומספרם מוערך בכ-9,000.

52. המחסור בכיתות מביא גם לכך שהמשיבה 1 משתמשת במבני מגורים שכורים כבתי ספר, ללא התאמתם לכך. על כן, הילדים שזוכים ללמוד במערכת החינוך העירונית, עושים זאת בכיתות, שאינן אלא חדרי שינה צפופים, מקלטים ומבנים, שאינם אמורים או ראויים לשמש להוראה. מצב זה מביא גם לצפיפות קשה ולהנהגת "משמרת שנייה" של לימודים.

53. למרות המחסור החמור בכיתות לימוד בירושלים המזרחית, המשיבים עשו מעט מאוד על מנת להקטין מחסור זה, כפי שהתברר גם במהלך הדיונים בבג"צ 5185/01 פאדי בדריה (קטיין) ו-911 אח' נגד עיריית ירושלים. במהלך הדיון בעתירה, שהוגשה במאי 2001, הודיע משרד החינוך לבית המשפט על הסכמתו לתקצב תוספת של 245 כיתות לימוד במזרח ירושלים בתוך ארבע שנים, ועיריית ירושלים התחייבה, כי תקדם את ביצוען של התכניות. באוגוסט 2001 נתן בית משפט נכבד זה תוקף של פסק דין להתחייבות זו של הרשויות.

54. המשיבים לא מילאו אחר פסק דין זה ואחר ההתחייבויות שנתנו לבית המשפט העליון: במשך ארבעת השנים בהן היו אמורים לבנות 245 כיתות, נבנו 13 כיתות בלבד. על כן, בספטמבר 2005 שבו העותרים בבג"צ 5185/01 ופנו לבית המשפט נכבד זה בבקשה להכרזת ביזיון בית משפט בידי הרשויות, עקב אי-מילוי התחייבויותיהן לפי פסק הדין.

55. בנובמבר 2005 החליטו שופטי בג"צ, כי הרשויות לא עמדו בהתחייבותן בעניין תוספת כיתות הלימוד, וכי בעיית היעדר כיתות הלימוד הלכה והחריפה מאז מתן פסק הדין החלקי. מאז ועד היום מתקיים מדי כחצי שנה דיון בעתירה, באמצעותו עוקב בית המשפט העליון אחר התקדמות בניוי הכיתות בעיר המזרחית. במהלך דיונים אלה, במרץ 2007, התחייבו המשיבים לבנות 400 כיתות לימוד בירושלים המזרחית במשך חמש שנים, כדי להדביק את קצב הגידול הטבעי של האוכלוסייה. בנוסף, התחייבו המשיבים לפעול לטיפול במחסור הקיים בכיתות לימוד במזרח ירושלים. אלא שבאוגוסט 2007 הוגשה לבג"צ הודעה מעדכנת מטעם המשיבים, בה הם חזרו בהם מההתחייבות לבנות כיתות לימוד נוספות להדבקת המחסור הקיים.

56. בדיונים האחרונים, שהתקיימו בבג"צ 5185/01 ביום 17.10.07 וביום 17.7.08, הציגו העותרים בפני בית המשפט נתונים המצביעים על כך שכיתות לימוד מועטות ביותר נבנות, וכי המשיבה 1 לא הגישה תוכניות בנייה ותוכניות להפקעת קרקעות למשרד החינוך, ולכן המשך התכנון והבנייה לא מתקצב. בית המשפט הביע בדיון את מורת רוחו מהדברים והחליט להמשיך במערב אחר ביצוע התוכנית להקמת כיתות לימוד בירושלים המזרחית.

העתק ההחלטה בבג"צ 5185/01 פאדי בדריה (קטין) ו-911 אח' נגד עיריית ירושלים מיום 17.7.08 מצ"ב ומסומן ע/13.

57. מבדיקה עדכנית שערכה עמותת "עיר עמים" עולה כי למרות התחייבות המשיבים בשנת 2001 לבנות 245 כיתות לימוד בתוך ארבע שנים, עד שנת 2007 נבנו רק 183 כיתות. מאז הובטח בשנת 1007 כי יבנו 400 כיתות בתוך 5 שנים (80 כיתות בשנה), נבנו 46 כיתות בלבד, ועד סוף 2008 מתוכננות להיבנות עוד 18 כיתות בלבד, בשעה שבתקופה זו אמורות היו להיבנות 160 כיתות. באשר לעתיד לבוא, הרי שלמשיבה 1 ישנן בשלב זה תוכניות בנייה מועטות, שמגיעות לכמאה כיתות לימוד בלבד.

ראה - ריכוז הנתונים על בניוי כיתות חדשות בירושלים המזרחית של עמותת "עיר עמים" מיום 21.9.08 מצ"ב ומסומן ע/14.

58. משמעות הדבר היא שהמשיבים לא יעמדו אפילו בהתחייבותם לבנות 400 כיתות לימוד בתוך 5 שנים, וזאת בשעה שגם התחייבות זו אינה נועדה לפתור את המחסור הקיים בכיתות לימוד, שכאמור עומד היום על כ-1,500 כיתות לימוד וגורם למצוקת מקומות לימוד קשה וללימודים במבנים שאינם בטיחותיים ואינם ראויים לשמש כמוסדות לימוד.

59. מצב דברים זה אף זכה לביקורת מטעמו של היועץ המשפטי של עיריית ירושלים, עו"ד יוסי חביליו, אשר פירט את הדברים במכתב לראש עיריית ירושלים. במכתב מדצמבר 2007 קובע היועץ המשפטי של עיריית ירושלים, כי העירייה פועלת בניגוד לחוק בכך שאינה מאפשרת לילדים רבים בירושלים המזרחית לימודים בחינם. וכך נאמר במכתב היועץ המשפטי:

"מן הנתונים העובדתיים שהוצגו בפני במהלך הכנת התיק עולה כי בשנים האחרונות פונים מאות ילדים והורים ערביים במזרח העיר ומבקשים להירשם וללמוד במסגרת מוסדות החינוך הרשמי, אולם האגף לחינוך נאלץ להשיב את פניהם ריקם בשל היעדר מקומות בבתי הספר הקיימים ואי פתיחת בתי ספר חדשים במזרח העיר... ע"פ החוק חובתן של העירייה והמדינה לדאוג למקום לימודים לכל ילד המבקש ללמוד. בכך שהעירייה דוחה פניות היא למעשה פועלת בניגוד לחובתה על פי חוק. מעבר לכך אין ספק שיש בכך הפלייה לעומת המצב במערב העיר... מהעובדות שהוצגו בפני התברר כי בשנים האחרונות כמעט ולא הוגשו פרוגרמות לבנייה של בתי ספר במזרח העיר וזאת גם במקומות שבהם ניתן לאתר קרקעות מתאימות ללא צורך בהפקעה ולכן הנושא לא קודם."

העתק מכתב עו"ד חיביליו מיום 2.12.07 מצ"ב ומסומן ע/15.

60. מכל האמור לעיל, נראה כי המשיבים אינם יושבים על המדוכה על מנת לפתור באופן אמיתי וענייני את המצוקה החמורה של מערכת החינוך בירושלים המזרחית. המקרה של בית ספר שועפט ג' הוא דוגמא נוספת לרשלנות המשיבים בטיפול בבעיה.

הטיעון המשפטי

הזכות לחינוך

61. הזכות לקבל חינוך מעוגנת בחוקים שונים, בראשם חוק לימוד חובה, התש"ט – 1949, וחוק זכויות התלמיד, תשס"א – 2000, הקובע בסעיף 3 כי "כל ילד ונער במדינת ישראל זכאי לחינוך בהתאם להוראות כל דין".

62. הזכות לחינוך אף הוכרה כזכות יסוד בפסיקה. בבג"צ 11163/03 ועדת המעקב העליונה לענייני הערבים בישראל נ' ראש ממשלת ישראל (טרם פורסם) נקבע כי "הזכות לחינוך היא זכות יסוד במשפטנו, זכות המוקנית לכל אדם", ובבג"צ 2599/00 יתד – עמותת הורים לילדי תסמונת דאון נ' משרד החינוך, פ"ד נו (5) 834, הבהיר בית המשפט העליון הבהר היטב את מעמדה היסודי של הזכות לחינוך בשיטת המשפט הישראלית:

"זכות היסוד לחינוך – יצירת החוק, המשפט הבינלאומי והפסיקה – עומדת על רגליה שלה, ללא קשר הכרחי לזכות לכבוד האדם הקבועה בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו" (שם, בעמ' 843).

לעניין מרכזיותה של הזכות לחינוך ראו גם: בג"צ 421/77 ניר נ' המועצה המקומית באר-יעקב, פ"ד לב(2) 253, 265; בג"צ 7374/01 פלונית נ' מנכ"ל משרד החינוך הגב' רונית תירוש, פ"ד נד(6) 529, 545; בג"צ 4363/00 ועד פוריה עלית נ' שר החינוך, פ"ד נו(4) 203, 215-213.

63. הזכות היסודית לחינוך לכל מבוססת גם במשפט הבינלאומי, והוכרה באמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (1966), באמנת האו"ם בדבר זכויות הילד (1989) ובאמנה הבינלאומית בדבר ביעורן של כל הצורות של ההפליה הגזעית (1965), עליהן חתמה ואותן אישרה ישראל.

הזכות לחינוך בסביבה בריאה

64. ראוי לציין כי הזכות לחינוך כוללת בחובה את הזכות ללימודים בסביבה חפה ממפגעים, סביבה שאינה חושפת את התלמידים לסיכונים בריאותיים כלשהם, בין אם כחלק מהזכות לחינוך והזכות לבריאות ושלמות הגוף ובין אם כחלק מזכותם לסביבה ראויה. חובה זו המוטלת על הרשויות מקבלת משנה תוקף לאור העובדה שבימים אלו מקודמת הצעת חוק **סביבה חינוכית בריאה, התשס"ז-2007**. הצעת חוק זה נועדה להבטיח את זכותו של כל תלמיד ללמוד בסביבה חינוכית בריאה, כאשר על מוסד החינוך והרשות המקומית מוטלת החובה לאפשר קיומה של זכות זו.

65. הזכות לחיים ולבריאות של תושבי המדינה והחובה לספק לתלמידים סביבת לימודיים בריאה, נגזרת גם מחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו (להלן - ח"י כבה"א). סעיף 2 לח"י כבה"א קובע כי: "אין פוגעים בחייו, בגופו, או בכבודו של אדם באשר הוא אדם". סעיף 4 לאותו חוק קובע כי: "כל אדם זכאי להגנה על חייו, על גופו ועל כבודו". מכאן שזכותו של כל אדם לנשום אוויר נקי ורחף מרעלים, לא לסבול ממפגעי ריח חריפים ולקיים איכות חיים נאותה, הנה נגזרת מזכותו כי תשמר בריאותו, כחלק מן ההגנה על חייו, על שלמות גופו ועל כבודו. ברי כי זכות זו חלה גם על סביבת לימודיו של כל אדם.

החובה לספק חינוך חינם

66. חוק לימוד חובה, התש"ט - 1949 (להלן - החוק), שבא להבטיח חינוך חינם, זמין ונגיש לכל ילד וילדה במדינת ישראל, קובע חובת לימוד חינם מגיל חמש עד גיל שמונה עשרה. החוק מטיל על משרד החינוך חובה לספק חינוך כאמור לכל הילדים במדינת ישראל.

67. על-פי סעיף 7(א) לחוק, המדינה אחראית על מתן חינוך חובה חינם בהתאם לחוק. על-פי סעיף 7(ב) לחוק, קיום מוסדות חינוך רשמיים למתן חינוך חובה חינם לילדים בגיל לימוד חובה מוטל במשותף על המדינה ועל רשות החינוך המקומית, שהילדים מתגוררים בתחומה. על-פי סעיף 15 לחוק, משרד החינוך הוא הממונה על ביצוע החוק. על משרד החינוך לדאוג, אם כן, ליישום החוק בנוגע לילדי מזרח ירושלים.

68. גם במשפט הבינלאומי מעוגנת היטב הזכות לחינוך זמין חינם. בסעיף 13 לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, נקבעה החובה לספק חינוך יסודי חובה חינם זמין ונגיש לכל. חובה דומה נקבעה גם בסעיף 28 לאמנת האו"ם בדבר זכויות הילד.

69. אשר על כן, במקרה דנן אין שום ספקות בדבר חובת המדינה להבטיח את הזכות לחינוך חינם של ילדי מזרח ירושלים, הן מבחינת הדין הישראלי הפנימי והן מבחינת התחייבויותיה של מדינת ישראל במישור הבינלאומי.

70. אף בהתאם לדיני התפיסה הלוחמתית של המשפט הבינלאומי מחויבת ישראל להבטיח לימודים סדירים בירושלים המזרחית. הואיל ומאז 1967 מדינת ישראל היא הרשות היחידה והבלעדית השולטת בירושלים המזרחית, היא האחראית למלא את צורכי האוכלוסייה המתגוררת באזור זה. אחריות זו כוללת גם את החובה לספק חינוך לילדי מזרח ירושלים.

החלטת המשיבים מהווה הפרה של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו

71. בפתח הדברים יאמר כי כל הטענות, אשר פורטו לעיל, באשר לסכנות הכרוכות בקיומו של מבנה לימודי בצמוד למפעל להתכת מתכת, עומדות בעיני גם במידה שיחולו שיפורים כלשהם בתפקוד המפעל. ודוק: אין זה מתיישב עם הוראות החוק ועם הדרישה להחלטות מנהליות סבירות וזהירות שמבנה לימודי, המשמש מאות ילדים ימוקם בצמוד למפעל שכזה, ללא קשר לשאלת עמידתו בתקנים והקפדתו על תנאי רישיון העסק שלו.

72. זיהום האוויר הנובע במקרה דנן מפעילות המפעל, הריח הכבד הנוסף בשל יציקת המתכות, וסיכון בריאות התלמידים כפי שהתבטא בגילוי סימפטומים מדאיגים בקרב תלמידי בית הספר לאחר יום אחד של לימודים במקום, מהווים מפגע משמעותי אשר מסכן ללא כל הצדקה את בריאותם וחייהם של התלמידים, לרבות ילדי העותרים 1-3. אי נקיטת הצעדים הנדרשים למניעת מפגע זה על ידי המשיבים, מהווה, לפיכך, הפרת חובתם על פי סעיף 11 לח"י כבה"א.

73. הגשמת הצרכים הבסיסיים של האדם תלויה בגורמים סביבתיים רבים כגון: אוויר נקי לנשימה, מים לשתיה, אוכל ומחסה. מכאן כי לאיכות הסביבה יש השפעה ישירה על הגשמת זכות האדם לחיים ולשלמות הגוף. מתוך תפיסה זו החלה להתפתח הן במשפט הישראלי והן במשפט הבינלאומי מגמה לפיתוח ההגנה על הסביבה באמצעות דיני זכויות האדם. לאור תפיסות יסוד, המכירות בזכות לחיים לכל אדם באשר הוא אדם, ברי כי פגיעה בבריאות האדם מהווה פגיעה, בין ישירה ובין עקיפה, בחייו. אין עוררין כי סביבה מזוהמת פוגעת בבריאות הציבור וחייו (בג"צ 506/88 שפר נ' מדינת ישראל, פ"ד מח (1) 87).

74. כעולה מפסיקתו ארוכת השנים של בית המשפט יש לפרש את זכויות היסוד לא באופן צר ומילולי אלא בצורה רחבה ומקיפה (בג"צ 606/93, **קידום נ' רשות השידור**, פ"ד מח(2) 1; ע"א 294/91, **חברה קדישא נ' קסטנבאום**, פ"ד מו(2) 464).

75. אשר על כן, הימנעות המשיבים מלנקוט פעולה יעילה ומיידית, כמו גם פעולה לטווח רחוק, למניעת קיום לימודים במבנה הצמוד למפעל מזהם, מהווה פגיעה קשה בחייהם ובכבודם של התלמידים ושל הצוות החינוכי, אשר נאלצו לשהות שהייה ממושכת בסביבה מזוהמת ומסוכנת.

76. יודגש להלן, כי הפגיעה בכבוד האדם במקרה דנן הינה כפולה: ראשית, ישנה פגיעה בחיי האדם כתוצאה מהסיכונים הבריאותיים הטמונים בחשיפה למפגעי זיהום אויר וריח; שנית, ישנה פגיעה בערך כבוד האדם בזלזול המשודר על ידי המשיבים ואזלת ידם מול הסבל והסחבת, אשר סובלים מהם התלמידים והוריהם כחודש ימים. כאמור, הנזק הבריאותי הנגרם לתלמידים, גם הוא כפול: הן נזק מיידי, כתוצאה משאיפת האוויר המזוהם הנפלט וחומרים מסוכנים נוספים אשר נפלטו לסביבה, והן נזק מצטבר, כתוצאה מהחשיפה הממושכת לתנאים הירודים במקום. מעבר לכך, סובלים הילדים מאובדן שעות לימוד להן זכאי כל ילד הלומד בתנאים רגילים בישראל.

77. בנוסף, כמוזכר לעיל, מדינת ישראל הנה צד לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד. סעיף 24 לאמנה קובע כי זכותו של הילד ליהנות מרמת הבריאות הגבוהה ביותר הניתנת להשגה. על אף שישראל אשררה אמנה זו, שכונות בהן מתגוררים ולומדים מאות ילדים, סובלות ממפגעי זיהום אויר וריח מסוכנים לבריאות ומסוכנים עוד יותר לילדים שהמערכת החיסונית שלהם חלשה יותר ועל כן הם חשופים יותר לנזקי זיהום האוויר והריח הפזורים באוויר ובסביבת בית הספר והשכונה כולה.

החלטת המשיבים מהווה הפרה של הזכות ללמוד בסביבה ראויה

78. כאמור לעיל, לציבור התלמידים מוקנית הזכות ללמוד בסביבה נקייה. קרי, על רשויות המדינה מוטלת החובה לפעול, ככל שביכולתן, לצמצום נזקי הסביבה ובמקרה דנן זיהום האוויר שאותו נושמים התלמידים.

79. לאחרונה אף הדגיש בית משפט שלום את חשיבותה של השמירה על איכות הסביבה כחלק מההגנה על חיים, בפסק דינו של השופט הימן מבית המשפט השלום בראשון לציון:

"... אני בדעה כי קיימת משוואה פשוטה בתכלית, ללא כחל ושרק. **פגיעה באיכות הסביבה אינה פגיעה באיכות חיים אלא פגיעה בחיים ממש.** זיהום מי תהום במתכות כבדות, כפי שמתואר באישום השלישי, היא

פגיעה ממשית בחיי אדם. אין צורך להוכיח, שהרי הדברים ידועים. זיהום מי התהום באופן ששתייתם על ידי הציבור ממיתה את הציבור. כך יש לומר באופן ברור בריש גלי, ובקול צלול. **שאיפת עשן שחור אף היא גורמת למחלות ריאה קשות ולתמותה מוגברת.** שימוש ברעלים ללא פיקוח מסכנת באופן ממשי את הציבור. וככל שנעשה שימוש שלא כפי הקבוע בחוק, על קרקע חשופה ללא איטום, הרי הזיהום פוגע באופן ישיר בבני האדם. חומר ורעלים בתוך כך, אינו נעלם כך סתם... " (ת"פ 1344/07 **מדינת ישראל נ' רימטל מיחזור בע"מ ואח'** [ת.ח 226/04]).

80. הימנעות המשיבים מנקיטת האמצעים המחויבים והדרושים לשם שמירה על זכויות יסוד תלמידי בית הספר, הינה בלתי סבירה בעליל. החלטה כזו של המשיבים שהביאה לחשיפתם של התלמידים למפגעי זיהום אויר וריח כמתואר לעיל, אשר גלום בהם סיכון ממשי, פוגעת בזכויות היסוד של התלמידים לחינוך בסביבה ראויה, לשלמות הגוף, לחיים, לכבוד ולשוויון.

החלטת המשיבים בלתי סבירה שכן הסתמכה על תשתית עובדתית לקויה

81. העיקרון כי הרשות המנהלית חייבת לבסס את כל החלטותיה ופעולותיה על תשתית עובדתית מלאה הינו ממושכלות יסוד של מינהל תקין (בשג"צ 320/86 **ברזילי ואח' נ' ממשלת ישראל ואח'**, פ"ד מ(3) 505, 556; בג"צ 297/82 ברגר ואח' נ' שר הפנים, פ"ד לז(3) 29, 48, 59; פרופ' ב' ברכה, **משפט מנהלי**, כרך ב' (נבו) תשנ"ו, 275).

82. החלטת העירייה לשקם את המבנה, שבעבר שימש לאחזקת עיזים, בליבו של אזור תעשייה ליד מפעל מזהם, הינה החלטה בלתי סבירה בעליל. החלטה זו, שהתקבלה תוך עצימת עיניים של המשיבים מהתוצאות ההרסניות שלה, מהווה מקרה מובהק לקבלת החלטות מבלי לשקול את כל התשתית העובדתית ההכרחית לצורך קבלת החלטת מושכלת, ומבלי שנשקלו חלופות ראויות לשיכון ילדים במבנה שלא יעמיד בסיכון את חייהם.

83. לא יתכן שבהליך הכשרת מבנה באזור תעשייה לשמש כבית ספר אשר יכיל כ- 800 תלמידים בנוסף לצוות המלמד, הליך כה רגיש מבחינה סביבתית, בריאותית ובטיחותית לא נערכו כל השיקולים והבדיקות ע"י המשיבים טרם הכשרת המבנה; בנוסף לא יתכן כי לא נבחנו לעומקן חלופות רלוונטיות ובטוחות יותר, במיוחד לאור הסכנות הממשיות שיחשפו אליהם התלמידים בשל פעילות המפעל; לא יתכן שסביבת המבנה לא נבחנה בהתחשב בחומרים המסוכנים אליהם יחשפו התלמידים; לא יתכן שלא הייתה התייחסות מהותית לפליטת זיהום האוויר מהמפעל ומידת השפעתו על הסביבה הבית ספרית, שכוללת אוכלוסייה רגישה. די בכל האמור כאן כדי להעיד על החלטה "חפזזה" מצד העירייה ללא כל בחינה מעמיקה של השלכותיה, תוך כדי עצימת עיניים להשלכות הבריאותיות, הסביבתיות הנגרמות לתלמידים.

84. העותרת 4 מקדשת בפעילותה את עיקרון הזהירות המונעת, במיוחד במקרים כה חמורים כמו מקרה זה, בו הסכנה ידועה מראש והתלמידים נמנים על אוכלוסיה רגישה במיוחד. כאן דומה כי עיקרון זה נרמס ברגל גסה. מצב דברים זה אינו ראוי ומחייב כי בית המשפט ייתן על כך את דעתו.

החלטת המשיבים מהווה גם הפרה של חובותיהם המפורשות בהוראות חוק ספציפיות

85. בטרם יפרטו העותרים את החובות החקוקות אותן הפרו המשיבים בקבלת ההחלטה לשכן את בית הספר בצמוד למפעל, יודגש כי כל הוראות החוק שיפורטו להלן, חלות גם כאשר מדובר באזור תעשייה. קרי, מיקומו של המפעל באזור המוגדר כאזור תעשייה, אינה מקלה במאום על חובות המשיבים להקפיד על הימנעות ממפגעים, כמתואר לעיל.

86. **החוק למניעת מפגעים, התשכ"א-1961** - חוק זה קובע את החובה למניעת גרימתם של מטרדי ריח וזיהום אוויר. על פי חוק זה, העוסק, בין היתר, במפגעי ריח וזיהום אוויר, המצויים באתרים הנזכרים בעתירה זו, יש לרשות המקומית, סמכויות לפעול כנגד מפגעים אלה בתחומה, על ידי חקיקת חוקי עזר מתאימים ועל ידי הגשת קובלנות פרטיות כנגד המפגעים (ראו סעיפים 6 ו-11 לחוק בהתאמה). למיטב ידיעת העותרים, לא נעשה שימוש על ידי המשיבים בכלים אלה, על מנת להיטיב עם תלמידי בית הספר ולמנוע מהם חשיפה למפגעים מסוכנים הנגרמים מפעילות המפעל בצמוד אליו.

87. **פקודת העיריות (נוסח חדש)** - בניגוד לחיקוקים שונים בהם מוטלת על הרשות המנהלית סמכות רשות שלעתים ניתן להכתירה כסמכות חובה, הרי שבענייננו, חל פרק ב' לפקודת העיריות, המכתיר באופן ברור ושאינו משתמע לשני פנים את סמכויות העירייה כסמכויות חובה. המאפיין את הסמכויות הללו הוא כי לא נותר בפני הרשות שיקול דעת כלשהו באשר לעצם הפעלת הסמכות.

88. סעיף 242 לפקודת העיריות קובע כי על העירייה לבצע פעולות בענייני בריאות הציבור ונוחותו. בין השאר הוטלו על העירייה החובות הבאות:

בסעיף קטן (1): **"תנקוט אמצעים להסרת כל מטרד או מניעתו ותדאג לבדיקות שמטרתן לברר מה הם המטרדים הקיימים;"**

89. בהתאם לפקודה זו, אמונה המשיבה 1, ככל רשות מקומית, על הבטחת בריאות הציבור ונוחותו. על פי חובתה זו, בין השאר, נדרשת עירייה לנקוט אמצעים להסרת כל מפגע ולהסדרת תשתית נאותה המאפשרת למנוע מבעוד מועד הצטברות של מפגעים. דא עקא, כשלה עיריית ירושלים בביצוע חובותיה הקבועות בפקודת העיריות.

90. **פקודת בריאות העם (1940)** - סעיף 53 לפקודה זו משמש כרשימה סגורה להגדרת מפגעים לצורך חלק זה של הפקודה. להלן סעיפי המשנה הרלוונטיים:
 (ו) כל עבודה, חרושת, מלאכה או עסק המזיקים לבריאות הסביבה או המתנהלים באופן המסכן את בריאותם של העובדים בהם;
 (יד) רעש, ריח וזיהום אויר חזקים או בלתי סבירים כמשמעותם לפי חוק למניעת מפגעים, תשכ"א - 1961....
 (טו) מחנות, גני ילדים, בתי ספר, קייטנות, מחנות נוער, בתי אבות או מוסדות כיוצא באלה, שתנאי התברואה בהם מזיקים לבריאות או עלולים להזיק לה..."

91. סעיף 54 לפקודה זו הנושא את הכותרת "הודעה הדורשת סילוק מפגע" מלמד על חובתה של הרשות הסניטרית, שהינה, על פי הפקודה, הרשות המקומית, לפעול, אם בדרך של מתן הודעה לגורם המפגע, למחזיק או לבעלים של המקום, שיסלק את מפגעיו, ואם, מקום בו לא ניתן לאתר את האחראי לכך, על ידי סילוק המפגע בעצמה ומניעת הישנותו. (סעיף קטן 3(ב)).

92. **חוק רישוי עסקים, התשכ"ח-1968** - קובע את חובת הרישוי על סוגי עסקים מסוימים כדי להגשים את מטרותיהם. בין מטרותיו: איכות נאותה של הסביבה ומניעת מפגעים ומטרדים; מניעת סכנות לשלום הציבור; בריאות הציבור לרבות תנאי תברואה נאותים. מכוח סעיף 7 לחוק ניתן למפעל רישיון עסק אשר בו נקבעו מספר תנאים אשר על בעלי המפעל להנהיג וזאת בשל העובדה כי המפעל נמצא בסמיכות גדולה למבנה בית הספר.

93. מעיון בתנאי רישיון העסק של המפעל נראה כי המפעל חורג ממספר הוראות המנויות ברישיון, וזאת בהתבסס על חוות דעתו המקצועית של דר' ונגר המצורפת לעתירה זו, דבר שמוסיף נדבך נוסף הן למחדלה של המשיבה 1 באי נקיטת כל האמצעים לאכיפת הוראות הדין על המפעל, והן בדבר החשש הגובר לגבי פעילותו המזוהמת והמסוכנת של המפעל.

94. בסיוור שביצע המומחה דר' ונגר באזור המפעל ובית הספר בתאריך 16.09.08 נראו בבירור מספר הפרות לתנאי רישיון העסק הבאים, כמפורט בחוות הדעת. המדובר בהפרת סעיף 2.2 הקובע כי בעל המפעל יאטום את כל האזורים בהם נעשים תהליכי אחסון, הפרת סעיף 2.3 הקובע כי קובע כי העסק ישמור על ניקיונם של המשטחים, הפרת סעיף 3 אשר מתייחס לריכוז המזהמים המותרים לפליטה, הפרת סעיף 6 מתייחס לנוהל חירום לטיפול באירוע ומטיל חובה על בעל המפעל לנקוט בכל האמצעים הדרושים להפסקתו המיידית תוך ניקוי הסביבה. לאורך כל חוות הדעת של דר' ונגר מודגמת אי-העמידה בתנאים אלו. מכל האמור לעיל, יטענו העותרים כי המשיבה 1 התרשלה בנקיטת האמצעים הדרושים כנגד המפעל.

95. הסמכות שניתנה לרשות מנהלית אינה "לשם שמים". היא נועדה לתת לרשות כלים לפעול לטובת הציבור, בהתאם לצרכים המשתנים. על כן, מקום שקיימת סמכות, מחויבת הרשות לבחון אם קיים צורך להפעילה, ולשוב ולבחון זאת מדי פעם (י' זמיר, **המכות המנהלית**, כרך ב', בעמוד 692; בג"צ 852/86, **אלוני נ' שר המשפטים**, פ"ד מא(2) 1, 50).

96. במקרה דנן, כאשר קיימות סכנות בריאותיות הרובצות לפתחו של הציבור, כאשר ילדים חשופים למפגעים המאיימים על בריאותם, הפעלתו הסבירה של שיקול הדעת המנהלי מחייבת נקיטת פעולה נמרצת לסילוק המפגעים ולמניעת הישנותם. מחדלם של המשיבים לפעול ולנקוט באמצעים הדרושים, במיוחד כאשר ידוע להם שמזה קרוב לחודש ימים הלימודים בבית הספר מושבתים לאור הסכנה לבריאותם של התלמידים, הינה הפרת חובתם, אשר בעטייה יש לחייבם לפעול ללא כל שיהוי ולמלא את המוטל עליהם על פי חוק.

החלטת המשיבים שלא לפעול מהווה גם הפרה של חובותיהם כנאמני הציבור

97. המינהל הציבורי על כל רבדיו נחשב נאמנו של הציבור ועל כן כל תכליתו הנה לשרת את הציבור בכללותו. במילים אחרות: המינהל אינו רשאי לעשות שימוש בסמכויותיו, אלא לטובת הציבור ולמענו. עקב כך יש לומר כי המינהל הציבורי וכל מי שפועל מטעמו הנו בחזקת נאמן הציבור ועל פי הגדרה זו, על הרשות המנהלית לפעול בהתאם לתכלית החקיקה אשר הסמיכה אותה לפעולתה ובהתאם לצורכי הציבור (בג"צ 142/70 שפירא נ' הוועד המחוזי של לשכת עורכי הדין, ירושלים, פ"ד כה (1) 325, 331. וכן בג"צ 6163/92 אייזנברג נ' שר הבינוי והשיכון, פ"ד מז (2) 229, 257 - 259. וראה בג"צ 164/97 קונטרס נ' משרד האוצר, פ"ד נב (1) 289, 333, 365-364).

98. ונדגיש, הנאמנות אינה רק מס שפתיים או מליצה נאה. מוסד הנאמנות הנו מוסד משפטי המטיל על הנאמן מעמד הכרוך בחובות, מעמד אשר בראש ובראשונה מחייבו לפעול לטובת הנהנה. ומהכלל אל הפרט, במקרה בו עסקינן ברשות מנהלית, הנהנה הינו הציבור בכללותו ועל כן מחויבת הרשות לפעול למענו ועבורו וכל זאת במסגרת החוק.

99. אי הפעלת הסמכות המנהלית מקום שסמכות זו קיימת, והפעלתה היא הכרח המציאות, כדוגמת הנושא הנדון בעתירה זו, מקום שבריאות ילדים נמצאת בסיכון ממשי, דינה כדין הפרת חובת נאמנות מצד המשיבים כולם הנגרמת עקב עשיית שימוש שלא כדין בסמכות.

הפגיעה בזכות לשוויון

100. הזכות לשוויון היא זכות יסוד בשיטת המשפט הישראלית. עם חקיקת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו עוגנה הזכות לשוויון במסגרת הזכות לכבוד כזכות על חוקתית.

101. והנה, בשכונה, בה מתגוררים ערבים פלסטינים, מחליטים המשיבים לייסד בית ספר סמוך למפעל מתכת מזהם, בלי לוודא כי מפעל זה מועבר מן המקום או מושבת. כידוע, לא ניתן למצוא תופעה דומה במקומות אחרים בישראל. ניתן רק לדמיין איזו זעקה הייתה קמה, לו היו המשיבים מחליטים להקים בית ספר סמוך למפעל מזהם בשכונה במערב העיר או בתל אביב.

108. בית המשפט הדגיש שם את חשיבות העברת הנטל הכלכלי של שכר הלימוד למדינה, במקום בו נאלצים ילדים ללמוד במוסד חינוך אחר בהיעדר מוסד לימוד רישמי זמין:

"מדיניות משרד החינוך מבקשת ליישם את הערך של חינוך חובה חינם בדרך רחבה, מקיפה ושוויונית ככל הניתן. פועל יוצא מערך זה הוא שחרור תלמידים הזכאים לחינוך חובה חינם מנטל כלכלי הכרוך בלימודיהם והטלת המעמסה הכלכלית הכרוכה בכך על המדינה".

109. גם בבג"צ 7374/01 פלונית נ' מנכ"ל משרד החינוך הגב' רונית תירוש, פ"ד נד(6) 529, 546-547, עמד בית המשפט על חובת המדינה להסדיר מערכות חינוך מתאימות לכל הילדים באשר הם, והדגיש את חובתה של המדינה להבטיח את הזכות ללימוד חינם, גם כשמתבקשת חלופת מוסד לימודים המטילה נטל כלכלי על המדינה.

110. במקרה דנן יתכן כי חוסר יכולתם המוכח של המשיבים להסדיר את לימודי תלמידי בית ספר שועפט ג' בסביבה נקייה והולמת, מחייבים פניה להסדר החוקי, המוכר היטב בשיטתנו, של נשיאת המדינה בנטל שכר הלימוד של הילדים בבתי ספר אחרים.

111. משום כך, אם יתברר כי המשיבים אינם מסוגלים להבטיח את לימודי הילדים, מתבקש בית המשפט הנכבד להורות למשיבים לשאת בעלות לימודיהם במוסדות חינוך אחרים.

אשר על כן מתבקש בית המשפט הנכבד ליתן צו כמבוקש בראש העתירה. כן מתבקש בית המשפט הנכבד לחייב את המשיבים בשכ"ט עו"ד ובהוצאות משפט.

24 בספטמבר 2008

טלי ניר, עו"ד

קרן הלפרן-מוסרי, עו"ד

ב"כ העותרים